

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2018, Yıl:6, Sayı:14

Geliş Tarihi: 30.08.2018

Kabul Tarihi: 10.09.2018

Sayfa:261-267

ISSN: 2147-8872

GAGAUZLARIN ETNOGENEZİNE DAİR*

Vlodzimej Zayonçkovski

Çev. Bülent Hünerli**

Bilim adamlarının büyük ilgisine ve Gagauz probleminin uzun yıllardır araştırılmasına rağmen şimdiye kadar Gagauzların etnogenezi ile ilgili kesin bir biçimde belirlenmiş bir bilgi yoktur. Bilimsel literatürde onlar, “gizemli kökleri olan halk”¹ adlandırmasını almışlardır. Bu tanımları bugün de kullanabiliriz. Bilimde bu bilmeceyi çözmeye çalışan bazı hipotezler, elbette var; fakat bu önerilerin biri bile bizi tamamen tatmin edememektedir.

Bazı araştırmacılar; örnek olarak St. Djordjesku², onları halk olarak Türkçeyi kabul etmiş; fakat Yunancayı da kilisede korumuş, Küçük Asya’dan gelen Karamanlılar sayarak Gagauzların Grek kökenli olduğu ifade eder. Hipotezine kanıt olarak İstanbul’da 1556-1578 yıllarında İstanbul’da yaşamış Stefan Gerlatti’yi tanık göstermektedir. O, Gagauzlar için Türkçeyi kabul etmiş ve Yunancayı unutmuş bir halk olarak yazmıştır³. F. Kanits⁴ de bu açıdan değerlendiriyordu. Yine N. Yorga Gagauzları eski bir Grek halkı olarak sayıyordu⁵.

Gagauzların Yunan kökenli olduğu hipotezi, doğruluğu konusunda bizi ikna edebilecek iddialardan yoksundur ve onun için hipotezi kabul edilemez saymaktayız.

Gagauzları asimilasyon hakkı için Yunanlılar ve Bulgarlar arasındaki tartışma sırasında - büyük ihtimalle- Balkan Yarımadası’nda ortaya çıkan diğer bir iddiada onlar, Türkleşmiş Bulgar olarak görülmektedir. 7.yy ikinci yarısında Balkanlara gelen Protobulgardan

¹ V. Moşkov, Nareçiya Bessarabskih Gagauzov. I. Peterburg 1904, s.5.

² St. Georgescu, “Viața Românească”, Iași 1913, s. 336-337.

³ M. Ciachir, Besarabiealâ Gagauzlarân Istorieasâ, Chişinau 1934, s.9.

⁴ Ibid.

⁵ P. Mutaftçiyev, Die angebliche Einwanderung von Seldschuk-Türken in die Dobrudscha im XIII Jahrhundert. –“Spisaniye na Bılgarskata Akademiya na Haukite i İzskustvata, kn. XVI, Klon İstoriko-Filolojiçen 32. Sofiya 1943, s. 91.

* Bu yazı “Folia Orientalia, 1974, Nr:15, 77-86” sayfaları arasında yer alan ve Vlodzimej Zayonçkovski tarafından yazılmış “K Etnogenezu Gagauzov” adlı makalenin Rusçadan Türkiye Türkçesine çevrilmiş şeklidir.

** Dr. Öğrt. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi ÇTLE Bölümü, Kırklareli/TÜRKİYE. orcid.org/0000-0002-5668-3942, E-posta: hbulent80@gmail.com

Gagauzların soyağacını getiren K. Şkorpil bu görüşü takip etmektedir⁶. Buna rağmen o tezini herhangi bir kanıtla güçlendirmeye çalışmamıştır. P. Mutafçiyev⁷ de her iki halkın âdetlerini, dinî inançlarını, folklorik benzerliğini kanıt olarak getirerek Dobruca'da yaşayan Gagauzları Türkleşmiş Bulgarlar olarak saymaktadır. Uzun zamandır Rusya'daki Gagauzları kendi adlarına göre değil de Türkçe konuşan Bulgar olarak biliyorlardı. Onların şeceresini -bilinen şekliyle- Türk kadınla evlenen Bulgardan veya Bulgar kadınla evlenen Türk'ten getiriyorlardı⁸.

Gagauzların Bulgar kökenli olduğu hipotezinde bazı sağlam taraflar olsa bile yine de bütünüyle inandırıcı kabul etmek mümkün değildir. Gagauzlar, dini inançları bakımından Ortodoks'turlar ve bu tahmin edileceği üzere onların birinci dini değildir. Âdetlerinin benzerliğine gelince Slavlarla uzun yıllar komşuluk nedeniyle bunlar onların yaşamına nüfuz etmiştir.

Araştırmacıların çoğunluğu Gagauzların Türk kökenli olduğunu kabul etmektedir. Sadece tam olarak hangi Türk halkının onların atası olduğunu net belirlerken bir birliklik yoktur.

K. İreçek, Gagauzları Moğol istilası önünden canını kurtarıp her tarafa yayılan ve Balkan Yarımadası'nı alan Kuman-Kıpçak Türklerinin torunları olarak görmektedir. Bu bilim adamı, -daha Türk-Osmanlıların bu bölgelere gelmesinden ve İstanbul'un onlar tarafından fethinden önce- Türk unsurlarının önemli rol oynadığı Bulgar devletinin tarihinden gelen bilgilerle Gagauzların Kuman-Kıpçak kökenli olduğu ile ilgili hipotezi sağlamlaştırmaya çalışır. Türk unsurunun gücü hakkında gerçek en azından gösteriyor ki Bulgar tahtını yöneten hanedanlardan biri Türk kökenlidir. Sonrasında İreçek, Bulgaristan'da Kumanite, Kumanovtsı, Kumanitsa; Makedonya'da Kumanovo, Kumançevo, Kumantsı, Koman yerel adlandırmaları; Kuman'dan gelen özel isimleri: Kuman, Kumanov, Kumanidis vd. bulur. Yine Kumanca kelimelere benzer dilsel unsurları Gagauz kelime dağarcığında keşfeder⁹.

P. Golubovskiy¹⁰ -Moşkov, onun araştırmalarının sonuçlarından temel alır- Güney Rusya steplerindeki bütün göçebelerin Moğol istilası sırasında Türk olduğunu ve üç büyük boya dayandığını gösterir: 1) Peçenekler veya Kanglılar 2) Uzlar veya Torklar 3) Kuman-Kıpçaklar veya Polovetsler. 9.yy'da Volga ve Ural arasına göçen ilk Peçeneklerdi. Onların güneyinde Hazarlar, doğusunda Uzlar, batısında ise Ugorlar (Macarlar) bulunuyordu. Asya'dan gelen yeni grupların baskısı altında bütün Peçenekler, batıya doğru hareketlendiler. 10. asrın ortasında artık Don'dan Tuna'ya ve Karadeniz kıyılarından Azak denizine kadar olan bölgeye hâkim oldular. O vakitte onların önceki yerlerine Uzlar göç ettiler. 11. asırda Asya'dan Kumanlar geldi. Kumanlar tarafından sıkıştırılan Peçenekler Dinyeper ve Tuna arasına yerleştiler. Sonra ise Tuna nehrini geçtiler. Tuna nehrine Peçenek baskısı altında 1064'te Uzlar-Torklar da yönediler. Torkların ve Peçeneklerin bir kısmı Bizans uyruğunu kabul ettiler. Diğer kısımları

⁶ K. Şkorpil, Materiali Kımı Vıprosa za "Sydbata na Prabilgariti i na Severiye" i Kımı Vıprosa za proizhoda na dneşnite Bilgarii. "Byzantinoslavica" V (1933-1934), s. 180.

⁷ Angebliche Einwanderung... s.122

⁸ Moşkov, Nareçiya..., s.4

⁹ M. Ciachir, Origina Găgăuzilor. "Viața Basarabiei" 1933 Nr 9, 1934 Nr 5, s.267.

¹⁰ Peçenegi, Torki i Polovtsı Do Haşestviya Tatar. İstoriya yujno-Russkih Stepey IX-XIII. vv. Kiev 1884

Rus sınırlarında Karakalpak altı altında bulunuyordu. Bu son grup Rus uyruğu ile birlikte Hristiyanlığı da kabul ettiler ve zaman içinde Slav grupları içinde eridiler. Onların yerini Kumanlar aldı. Kumanlar Kalka savaşında (1223) kısmen bozguna uğradılar ve Kiev Rusyası'nda, Macaristan'da Tuna ve Tisa arasında, Balkan yarımadasında –ki burada Bizans imparatoru İoann onları kendi ordusuna aldı ve Trakya'ya, Makedonya'ya ve Anadolu'ya yerleştirdi- sığınacak yer buldular. Kumanların bir kısmı Kafkasya'ya ve Mısır'a göç ettiler. Bu şekilde Balkan yarımadasında üç Türk boyunun bütün bâkiyeleri kaldı: Peçenekler, Uzlar, Polovetsler (Kumanlar).

D. A. Rasovskiy¹¹, o zamana ait bu bölgenin daha ayrıntılı haritasını çizmiştir. 9.yy'ın sonuna doğru Peçenekler, Don'dan Etelküzü'ye (Etelköz) kadar Karadeniz steplerine hâkim oldu. Doğuda Aşağı Don'da Hazar Kağanlığı bulunuyordu. Onların kuzeyine ve doğusuna Rus elyazmalarında Tork olarak geçen Uzlar göçtü. Artık 985 yılında Kiev prensi Vladimir, Volga Bulgarı ile olan savaşta Peçenekleri gittikçe daha güçlü bir şekilde Karadeniz steplerinin dışına iten Torkların yardımını aldı. Peçenekler tüm Kiev'i tehdit etmek suretiyle Kiev Rusyası üzerindeki baskısını artırmıştı. Ama Yaroslav, 1036 yılında Kiev yakınlarında onları bozguna uğrattı ve Kiev Rusyası sınırlarının dışına attı. Peçenekler, doğudan Güney Rus steplerine yeni gelenler (Torklar) olduğu için Dinyeper'in sol kıyısındaki bölgeyi kaybettiler. Torklar, Peçeneklerle –ki onların arasında anlaşmazlık çıktı- sürekli bir savaşa başladılar. Peçeneklerin büyük hanı Tirah, beceriksizliği nedeniyle Torklarla savaşta ün kazanmış yeni han Kegen tarafından tehdit edilmişti. Kegen iki boyla Tirah tarafından yönetilen diğer on bir Peçenek boyundan ayrılıp yirmi bin askerle Tuna'yı geçti ve Bizans'ın hizmetine girdi. Onun boyu, Bizans'ın Tuna kıyılarını kendi boyunun saldırılarından koruması karşılığında Tuna'nın sağ kıyısından toprak aldı. O nedenle onlara oradaki kaleler verildi. Kegen, Bizans sınırlarından Tirah'ın boyunun göçtüğü yere aralıksız bir şekilde baskın yapıyordu ve bu da tüm Peçenek gruplarının Bizans'ın Tuna sınırlarına doğru bir seferine neden oldu. 1048 yılında Tirah – Bizans yıllıklarının bildirdiği üzere- Kegen'den öç almak için sekiz yüz bin kişilik bir grupla donmuş Tuna nehrini geçti; fakat ordusunu ölüme götürdü. Çünkü salgın nedeniyle, Bizans ve Kegen'in saldırılarıyla ordu yok edildi. Tirah esir düştü. Peçenek yenilgisinden kurtulanları Batı Bulgaristan'a yerleştirdiler.

Torkların hâkimiyeti Güney Rus steplerinde kısa süreliydi. Rus Prensleri sağ kalanların hepsini kendi topraklarına yerleştirdi. 1060 yılında Rus prenslerinin birleşik gücü, stepleri savaşmadan Kumanlara bırakarak kaçan Torklara karşı sefere girişti. 1064 yılında çok sayıdaki Tork boyu (Bizans yazarlarının onlara dedikleri gibi –Uzlar) Tuna'nın aşağı kısmında ortaya çıktı ve Tuna'yı geçip Bizans'ın kuzey sınırlarını yakıp yıkmaya başladılar. Steptekilerin arasında patlak veren açlık ve salgın büyük ölçüde ordunun gücünü zayıflattı. Bulgarlar ve Torkların can düşmanı olan ve Bizans'ın topraklarında yerleşmiş bulunan Peçenekler, bu durumu kullandılar ve sayıca çok olan bu boyu yok etmeye başladılar.

Katliam'dan kurtulan Torkları, Bizanslılar Makedonya'ya yerleştirdiler. Bu sebeple Torkların bir kısmı Bizans ordusunda yer aldı ve bu boydan gelen seçkin kişiler Bizans

¹¹ Peçeneği, Torki i Berendei na Rusi i Ugrii. "Seminarium Kondakovianum" VI. Praha 1933.

İmparatorluğu'nda yüksek düzeyde saray adamlığına ve devlet görevlerine ulaştılar. Tuna ötesinden kuzeye geri dönen Torkların bir kısmı 1060 yılında Rus şehirlerine yerleştiler ve orada Tork yerleşimlerini kurdular. Onlar hakkındaki bilgileri 11.yy'in 80-90'lı yıllarının yıllıklarda buluyoruz. Torkların buldukları yerlerdeki izleri Güney Rus toponimisinde kalmıştır: Torçin, Torkin, Torskoye, Torçitsı vd. Torklarla birlikte Kiev Rusyası'ndaki ilk yerleşme yerlerinde Berendiler ve Peçenekler de anılır. Berendiler, Torklar ve Peçenekler gibi Türk boyuydu. Müfrezeleri 1500, 2100; hatta 30.000 kişi sayılıyordu. Onlar aynı dönemde Torklarla ve Peçeneklerle birlikte Kiev Rusyası'na hareket ederken Peçenek ve Uzlarla karışmadılar. Onlardan ayrıca bahsedilir. Peçeneklerden ziyade Berendiler ve Torklar arasında daha yakın bir tarihsel bağlantı vardır.

Peçeneklerin hepsi Tuna'ya çekilmemişti. Onların bir büyük bir kısmı öncesinde Torkların yönetiminde; sonrasında ise Karadeniz kıyılarındaki steplerde yaşamış Kumanların hâkimiyetinde kalmışlardı. Onlar sık sık Kiev Rusyası'na karşı çıktılar veya Kumanlarla savaşta Kiev Rusyası tarafından kullanıldılar. Burada 12.yy'ın başında Kumanlara karşı Rus Prenslerin seferi hatırlanabilir. Onların zamanında Kumanlar tarafından boyun eğdirilen ve Kuman boyları olmayan Türkler serbest kaldılar. Kumanlara karşı Rus prenslerin muzaffer orduları 1103, 1109, 1111 yıllarında Karadeniz steplerindeki bu boyun üstünlüğünü sarstı. 1116 yılında Don'a ulaşan Yaropolk Vladimiroviç'in başarılı seferi sonucunda, Don'da Kumanlara karşı Torkların ve Peçeneklerin isyanı patladı; fakat bastırıldı. Torklar ve Peçenekler stepleri terk ettiler ve Vladimir Monomah'a geldiler. Bu Torkların ve Peçeneklerin – büyük ihtimalle onlarla birlikte Berendilerin- Rus sınırlarına son kitlesel göçüydü. 1116'dan sonra steplerden bu tür bir göç ile ilgili hiç bir bilgi yoktur.

Torklar, Berendiler, Peçenekler dışında Kiev Rusyası'nda yaşamış Türk kökenli üç ada daha yıllıklarda rastlanır. Bunlar Turpeyler, Kaspiçler ve Kovuylar'dır. Bütün bu kavimler Çyornıye Klobuki (Karakalpklılar) topluluk adını taşıyorlardı. Bu etnonimi onların başlıklarıyla -siyah şapka- veya Kumanlardan aldıkları küçümseyici bir lakap olarak açıklamak mümkündür. Türk halkları “kara” kelimesini bağımlı ve fethedilmiş olmanın tanımı için kullanırlar. Karakalpklılar adlandırması sadece 70-80 yıldan sonra 1146'dan itibaren – Rus steplerinde bu mültecilerin ortaya çıktığı andan beri- kaydedilmiştir. Bu etnonimi ilk kez Kumanların alması ve onlardan ise Kiev Rusyası'na Rusça tercümesiyle “Kara şapkalı, kara kalpaklı” olarak geçmesi mümkündür. Bazı Türkologlar Karakalpklılar topluluk adını ve manasının sıradan oluşunu hesap katmayıp açıklamayı bir Türk grubuna ait özel adda arıyorlar. İ. Markvart¹²; Karakalpklıları, Kıpçak kökenli Kara Böklü (Markvart Böklü olarak düzeltiyor) ile birleştirmektedir. Buna V.V.Bartold¹³ da katmaktadır. Özbekistan SSR'sinde yaşayan günümüz Karakalpklılarının, Çernıe Kalpaki'lerin “Kara Kalpaklılar” torunları olması muhtemeldir. Kiev Rusya'sındaki Karakalpklılarla ilgili bilgiler 12-13.yy sınırında kesiliyor. Son kez bu topluluk adı 1202 yılında geçiyor. 1235 yılında son kez Torklardan, 1206 yılında ise Berendilerden söz ediliyor. 1169'a kadar Peçeneklere dair bilgileri biliyoruz. Bütün bu veriler Kiev Rusyası'na aittir. Diğer yerlerdeki yerleşimleri hakkında 11-12.yy'dan tek Türk

¹² J. Marquart, Über das Volkstum der Komanen. Berlin 1914, s. 158.

¹³ V Retsenzii Predıduşçey Raboti- “Russkiy İstoriçeskiy Jurnal”, 1921, kn. VII, s.150.

notlar vardır. Karakalpaklılar'ın daha sonraki kaderleri hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Tarihte son kez Karakalpaklılardan Reşiddin söz eder ve Tatar istilasını sırasında 1240 yılındaki Güney Rusya'nın yıkımını tasvir ederken Kara Şapkalı boyuna değinir. Gruşevskiy¹⁴, stepede sınırda bulunan Karakalpaklıların yerini Tatarların aldığını ve onları kendi köleleri yaptığını düşünüyor.

Ortaçağdaki Karakalpaklıların tarihini Gagauzların etnogenezleriyle bağlama girişimleri daha çok zorluk yaratmaktadır; zira Gagauzların Karakalpaklıların torunları olduğunu gösteren kesin bilgiler yoktur. Karakalpaklılar hakkında bilgiler 13. asrın ortasından itibaren kesiliyor. Gagauzlar dünya sahnesine kendi adlarıyla çıktığı zaman ancak XVIII. yy'ın sonu ve XIX. yy'ın başıdır.

Draganov¹⁵, Gagauzları ortaçağdaki Kuman-Kıpçakların muhtemel torunları görüyor ve bunu Drinov¹⁶ da onaylıyor. Mladenov¹⁷ da bu bakış açısına katılıyor. B. Grigoriyev, Bulgaristan'a yerleştikten sonra XI-XII. yy'da Hristiyanlığı kabul eden Kuman-Türklerden Gagauzların geldiğini belirtiyor. Slaveykov, onların ataları olarak Peçenek ve Kumanları işaret ediyor. Nistor¹⁸, Gagauzların etnogenezini Osmanlıcadan ayrı temiz bir Türkçeyi koruyarak Hristiyan olan Peçenek ve Kumanlar boylarından getirmektedir. Peets¹⁹ de Gagauzların Türk kökenli olduğunu kabul ediyor. Moşkov²⁰, onların atalarının Türk-Oğuz olduğunu düşünüyor ve tarihlerini Karadeniz steplerinde yaşayan ortaçağdaki Karakalpaklarla birleştiriyor. İ.Nikolau²¹; Gagauzların 10.yy'dan önce Tuna'yı geçtiklerini, uyruk olarak değil; ama kalabalık Türk kavimlerden gelen hâkim bir tabaka olarak Dobruca'ya, Varna'ya kadar gidip Karadeniz'in batı kıyılarına yerleştiklerini iddia ediyor. A. Bihan²² Gagauzların arasındaki etnografya çalışmaları bağlamında onlarda Kumanların torunlarını görüyor. T. Kovalskiy²³ onları amalgam gibi birbirini takip edip gelen üç etnik olarak değerlendiriyor: 1.En eski grup, Türk kökenli bir grup olarak kuzeyden gelmiştir. 2. Osmanlı Türkleri öncesi zamanda gelen güneyli güçlü bir grup 3. Türk kolonistlerden ve Osmanlı hâkimiyetinde Türkleşmiş unsurlardan oluşan yapı. Manov²⁴, Gagauzları Türk ve Oğuz kökenli boyların (Peçenek, Kuman-Kıpçak, özellikle Uzlar) torunları saymaktadır. Onlar Balkan yarımadasının farklı yerlerinde yaşam yerleri buldular. Deliorman'da, Tuna kıyısında ve Dobruca'da kaldılar. Yine Gagauzların Dobruca'ya Sarı Saltuk tarafından getirilen Selçukluların bâkiyeleri olduğu kanısı

¹⁴ İstoriya Ukraini Rusi, II, s. 551.

¹⁵ "Zapiski İmp. Russkogo Geografiçeskogo Obşçestva po Otd. Etnografii". XXII, Vıp. I, s.237.

¹⁶ Moşkov, Nareçiya..., s.6.

¹⁷ St. Mladenov, Gagauzkiyat Vıpros. "Bılgarska İstoriçeska Biblioteka", C. I, 1931.

¹⁸ Nistor, Istoria Basarabiei, Cernăuți 1923.

¹⁹ C. Peez, Christliche Türken oder türkische Christen?- Studien aus Ostbulgarien. "Oesterreichische Monatsschrift für den Orient." XX. Wien 1894, s. 80-91.

²⁰ Nareçiya..., s. XIX.

²¹ Ἡ Ὀδησός. Varna 1894.

²² A. Byhan, Beitrag zur Volkskunde der Gagausen. "Liber Semisaecularis Societatis Fenno-Ugricae" Helsinki 1933, s. 57 ve sl.

²³ T. Kowalski, Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nord-Est, Krakow 1933, s.27.

²⁴ Potekloto na Gagauzite i Tehnite Obiçai i Nravi. Varna 1938, s.48.

da vardır. Bunu ilk kez F. Brun²⁵ ifade etmiş; G. Balaşçev²⁶ geliştirmiştir. Manov ve V.Vratianu²⁷, Balaşçev'in çalışmasının Romence çevirisinin girişindeki Balaşçev'in hipotezini kabul eder. Balaşçev Türkçe bilgilerin çevirisini değerlendirip onları Bizans kaynakları ile kıyaslamıştır. P. Mutafçiyev²⁸ de aynı çalışmayı yapmıştır.

1599/1600 (1008 h.) tarihli Seyyid Lokman Oğuznâmesi'ndeki metin, 1261 yılında Bizans'ta sürgünde bulunan ve sultanları Keykavus'a refakat eden Türk askerlerinin Mihail VIII Paleolog tarafından Dobruca'da – ki orada Sarı Saltuk Dede'nin komutası altında Anadolu'dan gelen çok sayıda göçmenle birleştiler- sınır güvenliği olarak yerleştirildiği yerleri anlatıyor. Lokman, 1423 tarihli Yazıcıoğlu Ali'nin Oğuznâmesi'nden (Selçukname) – ki bu İbn-Bibi tarafından Farsça hazırlanan Anadolu Selçuklu tarihinin Türkçe çevirisiydi- bilgi aktarırken Sultan olarak İzzeddin'in ordusuyla birlikte Bizans'a yardım ettiği için Bizans sınırlarında yurt tuttuğunu belirtiyor. Oğuznâme'ye göre İmparator yerleşmeleri için bu askerlere Dobruca'yı hediye veriyor ve oraya akraba boyları da çağırıyor. Türkler İznik'e geliyorlar ve oradan Üsküdar üzerinden Avrupa'ya geçiyorlar. Onların arasında Sarı-Saltuk da vardı. Böylece sınır muhafızı olarak görev yapan Türk askerlerinin bir kısmı, Dobruca'ya yerleşti. İmparator, misafirlerin –ki onların sayısı Oğuznâme'ye göre 10-20 bine kadar ulaşıyordu- komplosundan korkup Türk kumandanlarından birini öldürmeyi, diğerini kör etmeyi, Sultanı ise kaleye kapatmayı emretti. Askerleri de Hristiyanlığı kabul etmeye zorladı. İbn-Bibi, sultanı Tuna ötesinden gelen ve İzzeddin Kırım'a davet eden Berkehan'ın Tatarlarının azlettiğini söylüyor. Bizans tarihçisi Nikifor Gregorasa'nın bilgilerine göre; İzzeddin, Hülagü'den kaçtıktan sonra Mihail VIII. Paleolog'un sarayında yer buldu. İmparator, karısını ve çocuklarını hapse atarak Sultan'dan öç aldı. Sultanın himayesindekilerin çoğu Hristiyan oldular ve Bizans ordusuna çağırıldılar. Tatarlar, 1262 yılında İzzeddin'i azlettiler.

Lokman, Berkehan'ın askeriyle ilerlediğini ve Tuna'yı geçip İzzeddin'i hapisten kurtardığını anlatıyor. Berkehan, Sarı Saltukla beraber Türkleri Dobruca'dan Deşt-i Kıpçak'a götürdü ve İzzeddin'e tımar olarak Sulgat ve Sudak'ı hediye etti ve ona bağlı olanlara ise yerleşmeleri için Kırım'da toprak verdi. Lokman'ın aktardığından anlaşılıyor ki İzzeddin'in komplosu ortaya çıktıktan sonra onun yakın çevresinden askerler ve hizmetliler –ki onlar inancını (yani İslâmiyet'i) bırakıp Hristiyanlığı kabul etmişlerdi- bağışlanıp kurtulmuşlardı. Diğerleri ise Bizans hapishanelerinde öldüler. Bizans kaynakları da İzzeddin'e bağlı kişilerin yeni bir inanç kabul ettiğini söylüyor ve bu arada Gregoras bunların İmparatorluk ordusuna alındığı belirtiyor²⁹. H. V. Duda, Yazıcıoğlu'nun Oğuznâmesi'ndeki bilgileri araştırmakla ve onu İbn-Bibi'deki verilerle kıyaslamakla uğraştı. Araştırmasının sonuçları şu noktada

²⁵ Çernomoriye. "Zapiski İmper. Novorossiyskogo Universiteta", II. 1873, s. 333.

²⁶ Ο Αὐτοκράτωρ Μιχαήλ ἡ ὁ Παλαιολόγος καὶ τὸ ἰδρωθῆναι τῆ συνδρομῆ αὐτοῦ χρατος τῶν Ὀγοῦζων παρά τῆν δυτικῆν ἀκτῆν τοῦ Εὐξείνου, Sofiya 1930.

²⁷ V. Bratianu, Impăratul Mihail VIII Paleologul statut Oguzilor pe tărml Mării negre. Iași 1942.

²⁸ Angebliche Einwanderung...s.87.

²⁹ Ibid 87

toplandı³⁰. Duda kaynakları kıyasladığında, Yazıcıoğlu'nun Oğuznâmesi'nde Sarı Saltuk önderliğinde Anadolu'dan Dobruca'ya gelen Türk gruplarının göçünü anlatan büyük bir ekleme buldu. Yine Duda, Sarı Saltuk'la beraber Türk boylarının Berkehan tarafından kabulü ve Sudak ile Sulgat şehirlerinin İzzeddin'e verilmesi ile ilgili bilginin metne eklendiğini düşünüyor.

Günümüzdeki yerel İslamî kaynaklar, ne Müslüman Türklerin XIII. yy'da Dobruca'ya yerleşmesini ne de Sarı Saltuk'u biliyorlar. Bu bilgi büyük ihtimalle menkıbe ve halktaki İslamî mistisizme dayanıyor³¹.

Kara Şemsi ve Yusuf Osman Bükülmaz, Türk halkları hakkında şimdiye kadar olan araştırmaların sonuçların toplandığı derleme çalışmasında³² yedinci bölümde Gagauzları ele almakta ve onların etnogenezini Karakalpaklardan getirmektedir. A. Zeki Velidi Togan monografisinde³³; Gagauzların kökeninde, güney Rus Slavları ve Kıpçaklarla karışmış ve Hristiyanlığı daha sonra kabul etmiş Oğuzların bâkiyeleri olmasını mümkün görüyor.

Gagauzların etnogenezini belirlemeye çalışan mevcut hipotezlerin arasında tümüyle ikna edici olanı yoktur; çünkü bu sorun üzerine tüm inandırıcılıkla görüş söyleyebilmek için henüz yeterince kanıtı sahip değiliz.

Tarihî ve etnografik gerçeklere dayanmak suretiyle Gagauzların kökeni üzerine en ikna edici hipotez, daha Osmanlı fethi öncesinde Balkan yarımadasına gelmiş olan göçebe Türk boylarıyla onların etnogenezi arasında ilişki kurandır.

Gagauzların kökeni ile ilgili bulmacanın çözülmesi için onlar arasında yapılacak olan antropolojik araştırmalar yardımcı olabilir.

Farklı bilimsel disiplinlerin işbirliğinde -tarih, etnoloji, dilbilim, antropoloji- bu dikkat çekici problemin çözülebilmesini umut etmek gerekir.

³⁰ H.W. Duda, Zeitgenössische islamische Quellen und das Oguz-nâme des Jazygy-oglu Alî zur angeblichen türkischen Besiedlung der Dobrudscha im. 13. Jhd. n Chr. "Spisaniye na Bılgarskata Akademiya na Naukite i İzskustvata", kn. LXVI, klon İstoriko-Filologičen 32. Sofiya 1943, s. 131-145.

³¹ Ukaz. rab. s.143.

³² Kara Şemsi-Yusuf Osman Bükülmaz, Türk medeniyet tarihinden bir yaprak. İstanbul 1946, s.36.

³³ A. Zeki Velidi Toğan, Umumî Türk tarihine giriş. I. İstanbul 1946, s.159.